

بررسی عوامل مؤثر بر سوء مصرف مواد در دانش آموزان پسر دبیرستانی زرین شهر و راه‌های پیشگیری از آن*

راحله نورانی و احمد مختاری

چکیده

سوء مصرف مواد در دانش‌آموزان یکی از مسائل مورد بحث در آموزش و پرورش است. لذا در پژوهش حاضر سعی شده است تا به شناسایی عوامل مؤثر بر سوء مصرف مواد دانش‌آموزان پسر دبیرستانی پرداخته شود و سپس به شناخت و ارائه راهکارهای پیشگیری از این مشکل پرداخت. بدین منظور از بین طیف وسیع عوامل مؤثر، در سه بخش عوامل فردی، دو متغیر شخصیتی عزت‌نفس و سرسختی روانی شناختی و عوامل خانوادگی (عملکرد خانواده) و عوامل اجتماعی (طبقه اجتماعی) در بیست فرضیه پژوهشی مورد بررسی قرار گرفت.

جامعه آماری مورد نظر پژوهش عبارتست از کلیه دانش‌آموزان پسر دبیرستانی شهرستان زرین شهر، که تعداد کل این افراد در سال تحصیلی ۸۱-۸۰، ۹۳۰۹ نفر بوده است. نمونه‌ی آماری متشکل از دو گروه مستقل ۴۵ نفر دانش‌آموزان سوء مصرف کننده مواد و ۴۵ نفر دانش‌آموزان عادی است. روش نمونه‌گیری نمونه سوء مصرف کننده روش نمونه در دسترس و نمونه‌گیری گروه عادی بر اساس روش تصادفی ساده است.

روش

پژوهش حاضر، توصیفی از نوع علی مقایسه‌ای (پس رویدادی) است به منظور جمع‌آوری اطلاعات مورد نظر پژوهش از چهار پرسش‌نامه‌ی عزت‌نفس کوپر اسمیت، مقیاس سرسختی روان‌شناختی کوباسا، مقیاس عملکرد خانواده بلوم (*FFS*) و طبقه اجتماعی، استفاده گردیده و روش تجزیه و تحلیل داده‌ها، آزمون *t* برای معنی‌دار بودن تفاوت بین میانگین‌های دو نمونه

مستقل و رگرسیون لجستیک است.

یافته‌های به دست آمده از پژوهش، حاکی از آن است که متغیرهای شخصیتی پژوهش که عبارتند از: عزت‌نفس و سرسختی روان شناختی با سوء مصرف مواد، رابطه‌ی معنی‌دار دارند و به عبارت دیگر این دو متغیر از عوامل مؤثر بر سوء مصرف مواد محسوب می‌شود و به‌طور کلی بین ترکیبی از عوامل مؤثر شخصیتی، خانوادگی، اجتماعی و سوء مصرف مواد رابطه وجود داشت.

به‌منظور پیشگیری از این مشکل با توجه به نتایج پژوهش حاضر، تأکید و تمرکز بایست بیشتر بر روی عوامل شخصیتی بخصوص این دو متغیر شخصیتی صورت گیرد و در راستای پرورش و افزایش این ابعاد شخصیتی قدم برداشت.

مقدمه

اعتیاد پدیده‌ای است مخرب، که همانند هر بلای دیگری هر ساله میلیون‌ها نفر را قربانی خود می‌کند و در این میان با ارزش‌ترین سرمایه‌های کشور، یعنی نسل جوان را بیشتر از همی
اقتشار در منجلاب تعفن خود فرو می‌برد.

نتایج به دست آمده از پژوهش‌ها حاکی از آن است که امروزه آغاز اعتیاد در سنین ۱۷-۲۵ سالگی است. ۶۶٪ جوانان، اولین مواد مخدر را در این سنین تجربه می‌کنند (کریمی نیا، ۱۳۸۰).

سازمان بهداشت جهانی در سال ۱۹۶۴ میلادی واژه وابستگی به مواد یا سوء مصرف دارویی را جانشین واژه اعتیاد کرده است به هر حال کاربرد نوع واژه تغییری در ماهیت قضیه نمی‌دهد. بدین
* این پژوهش با هزینه سازمان آموزش و پرورش استان اصفهان انجام پذیرفته است.

معنی که شخص، گرفتار استفاده از موادی می‌شود که رهایی از آن دشوار و غیر ممکن است. (شاملو، ۱۳۷۸) طبق ملاک *DSM-IV* تشخیص سوء مصرف مواد بیشتر در مورد کسانی مطرح است که مصرف مواد را تازه آغاز کرده‌اند. در بسیاری از افراد سوء مصرف مواد به‌وابستگی به‌همان طبقه مواد تبدیل می‌شود. حال که این مشکل در نهاد آموزش و پرورش شناسایی شده است. آیا رسالت تربیتی و پرورشی نهاد آموزش و پرورش اقتضا نمی‌نماید تا در راه پیشگیری از این مشکل جهانی، که هیچ کشوری در برابر این بیماری مصون نمی‌باشد قدمی مؤثر بردارد؟ در راستای نیل به این هدف مقدس پژوهش حاضر درصدد است پس از شناسایی و بررسی عوامل مؤثر بر سوء مصرف مواد در دانش‌آموزان دبیرستانی شهرستان زرین شهر راه‌های پیشگیری از سوء مصرف مواد را مطرح کند.

هدف پژوهش

اهداف کلی: شناسایی عوامل مؤثر بر سوء مصرف مواد در دانش‌آموزان پسر دبیرستانی شهرستان زرین شهر. هدف مهم دیگر شناخت راه‌های پیشگیری و ارائه شیوه‌ها و برنامه‌هایی است که مصون‌کننده دانش‌آموزان از سوء مصرف مواد باشد.

اهداف ویژه:

- ۱ - مقایسه‌ی دو گروه دانش‌آموزان سوء مصرف‌کننده و عادی در ابعاد عزت نفس و سرسختی روان شناختی
- ۲ - مقایسه سطح طبقه‌ی اجتماعی دانش‌آموزان سوء مصرف‌کننده و عادی
- ۳ - بررسی و مقایسه‌ی عملکرد خانواده‌ی دانش‌آموزان عادی و دانش‌آموزان سوء مصرف‌کننده مواد که شامل ابعاد ذیل می‌شود: همبستگی خانوادگی، ابراز وجود، تعارض، گرایش‌های ذوق و سرگرمی، گرایش‌های فرهنگی عقلانی، تأکیدات مذهبی، سازماندهی، جامعه‌پذیری، منبع کنترل بیرونی، آرمان خانوادگی، گسستگی خانوادگی، سبک خانواده دموکراتیک، سبک خانواده بی‌قید و بند، سبک خانواده مستبد و به‌هم‌تندگی خانواده
- ۴ - تعیین وضعیت مهاجر بودن گروه سوء مصرف‌کننده و

عادی

فرضیه‌های پژوهش: فرضیه‌های پژوهش شامل ۲۰ فرضیه در سه بعد عوامل شخصیتی، عوامل خانوادگی و عوامل اجتماعی می‌شود.

الف) عوامل شخصیتی:

- ۱ - بین عزت نفس و سوء مصرف مواد در گروه سوء مصرف‌کننده و عادی تفاوت وجود دارد.
- ۲ - بین سرسختی روان شناختی و سوء مصرف مواد در دو گروه تفاوت وجود دارد.
- ب) عوامل خانوادگی (عملکرد خانواده):
- ۳ - بین عملکرد خانواده و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.
- ۴ - بین همبستگی و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.
- ۵ - بین ابراز وجود و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.
- ۶ - بین تعارض و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.
- ۷ - بین گرایش‌های ذوقی و سرگرمی و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.
- ۸ - بین گرایش‌های فرهنگی عقلانی و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.
- ۹ - بین تأکیدات مذهبی و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.
- ۱۰ - بین سازماندهی و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.
- ۱۱ - بین جامعه‌پذیری و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.
- ۱۲ - بین منبع کنترل و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.
- ۱۳ - بین آرمان خانوادگی و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.
- ۱۴ - بین گسستگی و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش

تفاوت وجود دارد.

۱۵ - بین سبک خانواده (دموکراتیک) و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

۱۶ - بین سبک خانواده بی‌قید و بند و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

۱۷ - بین سبک خانواده (مستبد) و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

۱۸ - بین بهم‌تنیدگی و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

ج) طبقه اجتماعی:

۱۹ - بین طبقه اجتماعی و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

۲۰ - بین ترکیبی از عوامل فوق و سوء مصرف مواد رابطه وجود دارد.

سؤال پژوهش

آیا مهاجر بودن و طول مدت آن در دو گروه سوء مصرف کننده

و عادی متفاوت است؟

متغیرهای پژوهش:

متغیرهای پیش‌بین:

الف - متغیرهای شخصیتی:

۱ - عزت نفس: منظور از اصطلاح عزت نفس بیشتر ارزشیابی

ذهنی است مبنی بر این که شخص با ارزش است یا برعکس شخصی است بد، ناشایست یا بی‌ارزش (امامی و فاتحی، ۱۳۷۹).

۲ - سرسختی روان شناختی: کوباسا، مدی، زولا (۱۹۸۳)،

سرسختی را به‌عنوان یک متغیر شخصیتی تعریف می‌کنند که از سه

مؤلفه‌ی تعهد، مهار و مبارزه‌جویی تشکیل شده است. (آزاد فلاح،

۱۳۸۰)

ب - عوامل خانوادگی (عملکرد خانواده):

عملکرد خانواده: منظور میزان توانایی خانواده برای انطباق با

تغییرات ایجاد شده در دوره‌ی حیات، حل تعارضات و همبستگی

بین اعضاء و موفقیت در الگوهای انضباطی، حفظ حدود و ثغور

بین افراد و رعایت مقررات و ضوابط حاکم بر خانواده به‌منظور

صیانت واحد خانواده می‌باشد (پیکرستان ۱۳۸۰). عملکرد

خانواده شامل این ابعاد می‌شود:

همبستگی، ابراز وجود، تعارض، گرایش‌های ذوقی -

سرگرمی، گرایش‌های فرهنگی - عقلانی، تأکیدات مذهبی،

سازماندهی، جامعه‌پذیری، منبع کنترل بیرونی، آرمان خانوادگی،

گسستگی، سبک خانوادگی دموکراتیک، سبک خانواده بی‌قید و

بند، سبک خانواده مستبد، بهم‌تنیدگی.

ج - طبقه اجتماعی: گروهی از مردم که در رابطه‌ی مشترکی

با وسایل تولید (وسایلی که به‌کمک آن معیشت خود را تأمین

می‌کنند (گیدنز ۱۳۷۳)، قرار دارند در این پژوهش منظور گروهی

است که از نظر مسکن، تحصیلات، دارا بودن وسایل نقلیه وضعیت

مشابهی دارند.

متغیر ملاک: سوء مصرف مواد طبق ملاک *DSM-IV*

تشخیص سوء مصرف مواد بیشتر در مورد کسانی مطرح است که

مصرف مواد را تازه آغاز کرده‌اند. در بسیاری از افراد سوء مصرف

مواد، به‌وابستگی به‌همان طبقه مواد تبدیل می‌شود.

مهم‌ترین مشخصه‌ی سوء مصرف مواد، الگویی از مصرف

ناسازگارانه مواد است که با پیامدهای قابل توجه نامطلوب و عود

کننده مرتبط با مصرف مکرر مواد مشخص می‌شود (انجمن

روان‌پزشکی آمریکا، ۱۹۹۴).

جامعه و نمونه‌ی آماری و روش نمونه‌گیری

جامعه‌ی آماری: جامعه‌ی آماری مورد نظر پژوهش ۹۰۳۰۹ نفر

دانش‌آموزان پسر دبیرستانی شهرستان زرین شهر که در سال

تحصیلی ۸۱-۸۰ در مدارس این شهرستان مشغول به‌تحصیل

بوده‌اند، می‌باشد.

نمونه‌ی آماری: نمونه‌ی آماری این پژوهش تشکیل شده از دو

گروه سوء مصرف کننده‌ی مواد و دانش‌آموزان عادی، که حجم

نمونه‌ی اول ۴۵ نفر و نمونه‌ی دوم نیز ۴۵ نفر است.

روش نمونه‌گیری: روش نمونه‌گیری گروه اول یا نمونه‌ی

دانش‌آموزان سوء مصرف کننده، روش نمونه در دسترس است.

بدین صورت که انتخاب اعضای این نمونه بر اساس فهرست

گزارش‌های موارد سوء مصرف در دبیرستان‌ها است که مشاورین

مدارس تهیه می‌کنند، تعداد کل این دانش‌آموزان در سال تحصیلی ۸۱-۸۰، در شهرستان زرین شهر ۴۵ نفر بوده است.

روش نمونه‌گیری گروه دوم یا نمونه‌ی دانش‌آموزان عادی، روش نمونه‌گیری تصادفی ساده است. که همه اعضای جامعه شانس برابر و مستقلی برای یکی اعضای نمونه بودن را دارا هستند. با توجه به این‌که حجم نمونه‌ی اول ۴۵ نفر بوده است. حجم نمونه‌ی دوم ۴۵ نفر برآورد شده است.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات و روش تجزیه و تحلیل داده‌ها: ابزار اندازه‌گیری پژوهش پرسش‌نامه است. در این پژوهش برای سنجش آزمودنی‌ها از ۴ پرسش‌نامه استفاده شده است.

۱ - ابزار مورد استفاده در بعد عزت نفس، عبارت است از پرسش‌نامه عزت نفس کوپر اسمیت که دارای ۳۰ سؤال بسته پاسخ می‌شود و پاسخ‌گویی به سؤال‌هایی بر مبنای مقیاس لیکرت صورت می‌گیرد. پایایی این پرسش‌نامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۱ به دست آمده است.

۲ - ابزار مورد استفاده در بعد سرسختی روان شناختی، مقیاس سرسختی روان کوباسا که دارای ۲۷ سؤال بسته پاسخ است، استفاده شده است و پاسخ‌گویی بر اساس مقیاس لیکرت است.

پایایی این پرسش‌نامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۶۲ به دست آمده است.

۳ - ابزار مورد استفاده در بعد عوامل خانوادگی مقیاس عملکرد خانواده (*FFS*) است. که یکی از ابزارهای جامع و استاندارد برای ارزیابی سیستم درونی خانواده است و توسط برنارد بلوم (۱۹۸۵) تدوین شده است. این مقیاس مشتمل بر ۷۵ عبارت توصیفی درباره‌ی نقش‌های خانواده می‌باشد که این ۷۵ عبارت در ۱۵ بعد طبقه‌بندی شده‌اند (پیکرستان ۱۳۸۰). روش نمره‌گذاری این پرسش‌نامه با استفاده از روش لیکرت صورت می‌گیرد.

پایایی این مقیاس در این پژوهش با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۲ برآورد شده است.

۴ - ابزار مورد استفاده در بعد طبقه اجتماعی، عبارت است از

پرسش‌نامه طبقه‌ی اجتماعی که پرسش‌نامه خود ساخته است و شامل ۱۵ عبارت در مورد طبقه‌ی اجتماعی خانواده‌ی دانش‌آموزان است و ۲ سؤال انتهایی به منظور پاسخ‌گویی به سؤال پژوهش مطرح شده است. پایایی این پرسش‌نامه نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۶۸ است.

در این پژوهش برای آزمون فرضیه‌های ۱ تا ۱۹ از آزمون t برای معنی‌دار بودن تفاوت بین میانگین‌های دو نمونه‌ی مستقل استفاده شده است و به منظور آزمودن فرضیه‌ی شماره‌ی ۲۰ با توجه به طبقه‌ای بودن متغیر وابسته و دوارزش بودن آن و به منظور یافتن علل از روش آماری رگرسیون لجستیک استفاده شده است.

روش پژوهش

در این پژوهش از روش توصیفی از نوع علی - مقایسه‌ای (پس رویدادی) استفاده می‌شود. توصیفی است به دلیل این‌که توده‌ای از اطلاعات برای تفسیر گردآوری می‌شود که ابتدا سازماندهی و خلاصه کردن آن‌ها به طریق معنادار و قابل فهم و استنباط ضروری است که روش‌های آمار توصیفی به همین منظور به کار برده می‌شود (دلاور، ۱۳۸۰).

در تجزیه و تحلیل مقایسه‌ای علاوه بر این که اطلاعات جمع‌آوری شده، به صورت توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند، بلکه با یکدیگر مقایسه می‌شوند (دلاور، ۱۳۷۴).

در روش علی - مقایسه‌ای متغیرهای مستقل در اختیار محقق نیستند که بخواهد آن‌ها را دستکاری کند و فقط اثر آن‌ها را مشاهده و اندازه‌گیری و مقایسه می‌کند.

یافته‌های پژوهش

فرضیه‌های پژوهش عبارت بودند از:

الف) متغیرهای شخصیتی:

۱ - بین عزت نفس و سوء مصرف مواد در گروه سوء مصرف کننده و عادی تفاوت وجود دارد. فرضیه‌ی فوق در سطح معنی‌دار ۰/۰۵، معنادار است و تأیید می‌شود یافته‌های پژوهش در این فرضیه مطابق و هم‌خوان با مطالعات پیشین است. همان‌طور که در

۱۰ - بین سازماندهی و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

۱۱ - بین جامعه‌پذیری و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

۱۲ - بین منبع کنترل و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

۱۳ - بین آرمان خانوادگی و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

۱۴ - بین گسستگی و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

۱۵ - بین سبک خانواده (دموکراتیک) و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

۱۶ - بین سبک خانواده بی‌قید و بند و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

۱۷ - بین سبک خانواده (مستبد) و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

۱۸ - بین به‌هم‌تنیدگی و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

ج - طبقه اجتماعی:

۱۹ - بین طبقه‌های اجتماعی و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

با توجه به این‌که فرضیه‌های فوق در این پژوهش تأیید نشده‌اند و تفاوت معنی‌داری بین میانگین‌های دو گروه سوء مصرف کننده و عادی یافت نشده و لیکن در پژوهش‌های پیشین این متغیرها با سوء مصرف مواد رابطه معنادار داشته‌اند. کرم‌پور، حسینی (۷۷-۱۳۷۶)، خدابنده شهرکی (۱۳۷۳)، کریمی (۱۳۷۶)

دلایل ناهمخوان بودن یافته‌های پژوهش حاضر با پژوهش‌های پیشین را می‌توان چنین ذکر کرد. تفاوت جامعه‌های آماری، تفاوت در جنس آزمودنی‌ها، تفاوت در روش‌های نمونه‌گیری و حجم نمونه‌ها، تفاوت در ابزارهای اندازه‌گیری و روش‌های تجزیه و تحلیل اطلاعات.

به‌هر حال در پژوهش حاضر تفاوت معناداری بین

پژوهش‌های پیشین نیز عزت نفس یکی از عوامل مؤثر در سوء مصرف مواد در بین دانش‌آموزان بوده است (آقایی، ۱۳۷۹، مالکیان، ۱۳۸۰).

۲ - بین سرسختی روان شناختی و سوء مصرف مواد در دو گروه تفاوت وجود دارد.

فرضیه‌ی فوق نیز، همانند فرضیه‌ی اول تأیید می‌شود و در سطح ۰/۰۵ معنادار است. در این مورد نیز یافته‌های پژوهش با پژوهش‌های پیشین هم‌خوان بوده است، زیرا در مطالعات قبلی نیز سرسختی را یکی از عوامل مؤثر در ناراحتی‌های روانی و استرس‌ها و سوء مصرف مواد بوده است (مالکیان، ۱۳۸۰). بنابراین می‌توان مطرح کرد که سرسختی روان شناختی نیز یکی از عوامل مؤثر در سوء مصرف مواد در دانش‌آموزان دبیرستانی شهرستان زرین شهر بوده است.

ب) عوامل خانوادگی (عملکرد خانواده): در مورد فرضیه‌های ذیل، نتایج یافته‌ها نشان می‌دهد که بین این فرضیه‌ها و متغیرها با سوء مصرف مواد ارتباط معناداری یافت نشده است و به‌عبارت دیگر فرضیه‌های ذیل تأیید نمی‌شود و تفاوت‌های مشاهده شده در میانگین‌های دو گروه ناشی از شانس بوده است.

۳ - بین عملکرد کلی خانواده و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

۴ - بین همبستگی و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

۵ - بین ابراز وجود و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

۶ - بین تعارض و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

۷ - بین گرایش‌های ذوق و سرگرمی و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

۸ - بین گرایش‌های فرهنگی عقلانی و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

۹ - بین تأکیدات مذهبی و سوء مصرف مواد در دو گروه پژوهش تفاوت وجود دارد.

میانگین‌های دو گروه مورد مطالعه از لحاظ متغیرهای خانوادگی و اجتماعی یافت نگردید.

۲۰ - بین ترکیبی از عوامل فوق و سوء مصرف مواد رابطه‌ای وجود دارد. آخرین فرضیه‌ی پژوهش، تأیید شده است. بدین معنی که بین ترکیبی از عوامل (متغیرهای شخصیتی، خانوادگی، اجتماعی پژوهش) و سوء مصرف مواد رابطه معنادار وجود داشت. و این ارتباط سرسختی روان شناختی و طبقه‌ی اجتماعی نمود بیشتری داشت. در مورد با سؤال پژوهش ارتباط معناداری یافت نگردید. به دلیل این‌که اکثر آزمودنی‌ها، به دو سؤال مربوط به این بخش یا پاسخ نداده بودند و یا پاسخ‌های مبهم داده بودند.

مسأله‌ای که آموخته‌اند، می‌توانند مشکلات و مسائل خود را به شیوه‌ای منطقی حل و فصل نمایند و دیگر برای فرار از دست مشکلات و پر کردن خلاءهای عاطفی خود به سوی مواد مخدر پناه نمی‌برند. همچنین بر اساس یافته‌های تحقیق، در حیطه‌ی پیشگیری از سوء مصرف مواد باید بر خود دانش‌آموزان و آموزش تأکید گردد. این آموزش‌ها، در مورد مواد مخدر و اثرات آن‌ها می‌تواند از طریق آموزش‌های رسمی و کتاب‌های درسی مدارس صورت گیرد، هدف این آموزش‌ها، افزایش آگاهی دانش‌آموزان از درگیری با این مواد است نه صرفاً ترساندن دانش‌آموزان.

منابع

- انجمن روان‌پزشکی آمریکا، راهنمای تشخیصی و آماری اختلال‌های روانی DSM-IV ترجمه: محمد رضا نیکخو و دیگران، جلد اول، سخن، تهران: ۱۳۷۵.
- آزاد فلاح، پرویز، بررسی تغییرات فشار خون بر اساس سرسختی در موقعیت شکست. مجله روان‌شناسی، سال پنجم، شماره ۱۹، ۱۳۸۰.
- امامی، طاهره، فاتحی زاده، مریم. بررسی و مقایسه روش‌های عملی افزایش عزت نفس در دانش‌آموزان دوره‌ی راهنمایی شهر اصفهان. شورای تحقیقات اداره کل آموزش و پرورش استان اصفهان، ۱۳۷۹.
- کریبی‌نیا، محمدعلی. اعتیاد دختران و پسران، جمال، قم: ۱۳۷۹.
- گیدنز، آنتونی. جامعه‌شناسی. ترجمه: منوچهر صبوری، تهران: نی، ۱۳۷۳.
- شاملو، سعید. بهداشت روانی، تهران: رشد، ۱۳۷۸.
- پیکرستان، عباسعلی، بررسی عملکرد خانواده‌های دارای دختر نوجوان فراری و عملکرد خانواده‌های دارای دختر نوجوان عادی. پایان‌نامه کارشناس ارشد دانشگاه تربیت معلم تهران، زمستان ۱۳۸۰.
- آقایی، اصغر، بررسی و مقایسه عوامل مؤثر بر سیگار کشیدن و گرایش به آن در دانش‌آموزان پسر دوره‌ی متوسطه‌ی شهر اصفهان، شورای تحقیقات اداره کل آموزش و پرورش استان اصفهان، ۱۳۷۹.
- مالکیان، مینا، بررسی عوامل مؤثر در گرایش نوجوانان ۱۴ تا ۱۸ ساله به اعتیاد هرویین، پایان‌نامه کارشناسی روان‌شناسی، ۱۳۸۰.
- کریبی، هادی، بررسی جنبه‌های فرهنگی - اجتماعی گرایش به مواد مخدر در بین زندانیان ندامتگاه مرکزی زاهدان، دانشگاه علوم پزشکی زاهدان، ۱۳۷۸.
- حسینی، میرسعید، شناخت عوامل مؤثر در اعتیاد دانش‌آموزان معتاد استان مازندران، اداره کل آموزش و پرورش استان مازندران ۷۷ - ۱۳۷۹.
- کرم‌پور، رزا. ارزیابی تحقیقات و بررسی‌های انجام گرفته در خصوص اعتیاد و سوء مصرف مواد مخدر در ستاد مبارزه با مواد مخدر در دانشگاه‌های تهران، علامه طباطبایی و شهید بهشتی.
- خدابنده شهرکی، صدیقه بررسی و مقایسه خصوصیات فردی، خانوادگی، اجتماعی قبل از اعتیاد معتادین به مواد مخدر در مجتمع بازپروری استان اصفهان با گروه شاهد در سال ۱۳۷۲. پایان‌نامه کارشناسی ارشد پرستاری دانشگاه علوم پزشکی اصفهان دانشکده پرستاری و مامایی ۱۳۷۳.
- دلاور، علی، روش‌های تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی، تهران: دانشگاه پیام‌نور، ۱۳۷۴.
- دلاور، علی، روش‌های آماری در روان‌شناسی و علوم تربیتی، تهران: دانشگاه پیام‌نور، ۱۳۸۰.

پیش‌نهادها

یافته‌های استخراج شده پژوهش نشان داد که متغیرهای شخصیتی نظیر عزت نفس و سرسختی روان شناختی با سوء مصرف مواد رابطه معناداری داشته‌اند. بنابراین به منظور پیشگیری از سوء مصرف مواد در مدارس، تمرکز اصلی باید روی این دو متغیر شخصیتی باشد.

عمده‌ی فعالیت مدارس بایست به روش‌های پیشگیری از سوء مصرف و استفاده از روش‌های مقاوم‌سازی شخصیت دانش‌آموزان متمرکز باشد. افزایش مقاومت دانش‌آموزان در برابر سوء مصرف مواد می‌تواند از طریق روش‌های افزایش عزت نفس و همچنین سرسختی روان شناختی و آموزش صورت گیرد.

بدین منظور، باید ابتدا با استفاده از آزمون‌های مناسب دانش‌آموزان آسیب‌پذیر در این دو مقوله را شناسایی نمود و پس از آن دوره‌های آموزش روش‌های عملی افزایش عزت نفس و سرسختی روان شناختی و همچنین آموزش مهارت‌ها به دانش‌آموز می‌تواند شیوه‌ای مناسب در مورد مقاوم‌سازی شخصیت دانش‌آموزان باشد. چرا که اگر دانش‌آموزان شخصیت محکم و با ثبات و اهداف و عقاید با ارزشی داشته باشند، در مقابل هر وسوسه‌ای مقاوم هستند و به راحتی تحت تأثیر عقاید نادرست دیگران (از جمله تشویق برای سوء مصرف مواد از طرف دوستان ناباب) قرار نمی‌گیرند و همچنین با عنایت به روش‌های حل